

Toftlund Lokalhistoriske Forening

Årsskrift 2007

Uden fortid – ingen fremtid.

Jo ældre man bliver, jo mere interessant er fortiden.

Det lokalhistoriske arkiv gemmer en rigdom af interessante historier. Begraver man sig i en kasse med materialer, varer det ikke længe, før man er totalt opslugt.

Der er to foreninger, der beskæftiger sig med det lokalhistoriske:

- **Toftlund Lokalhistoriske Forening**
- **Toftlund Lokalhistoriske Arkiv.**

De to foreninger er tæt forbundne, og er man medlem af den ene forening, er man automatisk medlem af den anden. Foreningens formål er at udbrede kendskabet til lokalhistorie, og arkivets formål er at registrere og bevare.

Vi, der er i bestyrelsen af **Toftlund Lokalhistoriske Forening** og **Toftlund Lokalhistoriske Arkiv**, vil gerne være med til at lette lågene på kasserne.

Vi håber, at mange flere vil lægge vejen forbi arkivet, så det i højere grad end tidligere bliver folkeeje.

Åbningstiden er mandage fra 16-18. Kig inden for i arkivet. Få en kop kaffe og en snak. Måske ved du noget, der skal gemmes i arkivet for eftertiden. Måske kan arkivet give dig oplysninger, du kan bruge.

Bestyrelsen for Toftlund Lokalhistoriske Forening:

Anne-Grethe Petersen, Mariavænget 29, 6520 Toftlund
Tlf. 74832234

Jeg er født i Stenderup i 1946 og har boet hele mit liv på Toftlund-egnen.

Min far, Detlev Lau, var en god fortæller og fortalte glad og gerne om begivenheder tragiske såvel som lystige på egnen.. Han kendte mange anekdoter og fortællinger som han havde hørt fra sin far.

Dem har jeg fået fortalt igen og igen.

Det er min baggrund for interessen for det lokalhistoriske arbejde, og jeg glæder mig til at gøre et stykke arbejde for foreningen.

Lis Mikkelsen, Gl. Ørderupvej 8, 6520 Toftlund
tlf. 74832018

Jeg har længe haft lyst til at arbejde med lokalhistorie, og nu har jeg også fået tid. Jeg har været lærer på Toftlund Skole i 37 år.

Karin Frei, Jægerskoven 41, 6520 Toftlund,
tlf. 74831154

Efter et langt arbejdsliv har jeg nu fået tid, lysten har jeg haft længe til at gøre et stykke arbejde for foreningen sammen med en masse andre mennesker med interesse for at grave i Toftlunds historie. Jeg har som barn og ung boet i Østergade 23, forlod byen for at få en uddannelse, er så siden vendt tilbage og har nu boet her i mange år – jeg glæder mig til arbejdet.

Inge Hansen, Pilehaven 19, 6520 Toftlund

Historie i videste forstand har min store interesse.

Jeg har altid været begejstret besøgende på museer, læser af beretninger om historiske personer, lytter til historiske foredrag osv.

Jeg finder det berigende at få viden om, hvilke vilkår mennesker før i tiden har haft.

Det var naturligt for mig at deltage, da Den Lokalhistoriske Forening for Toftlund og Omegn blev stiftet i januar 1987. Jeg fandt, (og finder det fortsat -) væsentligt at dokumenter, gamle fotografier og beretninger fx fra DSK'erne bliver bevaret på en måde, så også offentligheden har adgang til dem.

Martin Madsen, Elmevej 11, 6520 Toftlund tlf.74831786

Født i 1939 på en gård i Allerup. Har gået 7 år i landsbyskole, på ungdomsskole og landbrugsskole. Er gift med Hella og har 4 børn: Leif, Annette, Mogens og Bjarne. Har i 42 år drevet gården ”Korsbjerg” ved Toftlund. Bor nu på Elmevej 11, Toftlund.

Kan du huske denne begivenhed? Henvend dig på arkivet.

Bestyrelsen for

Toftlund Lokalhistoriske Arkiv:

Carl Erik Christensen, Lindevej 9, 6520 Toftlund tlf.74831063

Bortset fra et par års militærtjeneste har jeg altid boet i Toftlund sogn, siden 1969 på Lindevej. Har arbejdet ved matrikelvæsenet i mere end 40 år, heraf de første 30 på ”æ kataster” på Skovvej, efterfølgende i Åbenrå.

For et par år nedskrev jeg mine erindringer, og hvad jeg ved om mine forfædre, således at mine børnebørn, hvis de skulle blive interesserede heri, får mulighed for at få større kendskab til deres rødder. Efterfølgende prøver jeg at finde ud af mere om mine aner, og dette arbejde har vakt min interesse for det lokalhistoriske. Den større bemanning i bestyrelse og arkiv skulle nu gerne give mulighed for at intensivere det lokalhistoriske arbejde.

Erik Hansen, Kornvang 6, 6520 Toftlund tlf.74832070

Hvorfor blive bestyrelsesmedlem af Toftlund Lokalhistoriske Forening?

Mange grunde.

Jeg har arbejdet på Toftlund Skole i 26 år, afbrudt af 2 år i Tanzania som frivillig i MS. Har boet i Toftlund siden 1973.

Mange år. 34 såmænd.

Har læst historie på Odense universitet.

Medlem af Nørre Rangstrup Y's Mens Club siden 1989. Det giver, synes jeg selv, en stor tilknytning til Toftlund.

Historiestudiet var den store verden uden megen indsigt i lokalhistorien i Toftlund.

Nu er det på tide, jeg erhverver mig kendskab til byen, som bliver mit sted resten af livet. Jeg glæder mig til arbejdet og til at få noget lokalkendskab.

Nå, men hvem er jeg?

Jeg hedder Erik Hansen, pensionist, lidt oppe i årene.

Interesser: Historie, sprog, rejser og lidt praktisk arbejde i Y's Mens Clubben, specielt vedrørende Loppemarkedet. Arbejder for Dansk Balkan Mission i Brændstrup med at hente tøj i København en gang om ugen fast. Rejser en del. Passer hus og have.

Det må være nok om mig.

Anne-Grethe Petersen, Mariavænget 29

Se under Toftlund Lokalhistoriske Forening

Dan Obling, Vestergade 56, 6520 Toftlund, tlf.73832425

Jeg er født 1972 og opvokset og bosat i Toftlund. Har altid haft stor interesse for historien – specielt sønderjysk lokalhistorie og første verdenskrig.

Indholdsfortegnelse:

Forord	side 02
Bestyrelsen for Toftlund Lokalhistoriske Forening	side 03
Bestyrelsen for Toftlund Lokalhistoriske Arkiv	side 06
Indholdsfortegnelse	side 08
En sund sjæl i et sundt legeme	side 09
Husker du for 50 år siden?	side 12
Historien om den sorte liga	side 16
En alvorlig togulykke	side 20
Kæthe Lindholdt fortæller	side 22
Ryttergården 1916	side 31

En sund sjæl i et sundt legeme

Et kig tilbage over skulderen.

Det var vigtigt for de dansksindede at vise ansigt, da Sønderjylland hed Nordslesvig. Det kunne man blandt andet gøre ved at dyrke idræt sammen. Man lavede gymnastik og spillede fodbold, så det var en lyst. Der var grøde i idrætsarbejdet.

I 1903 stiftedes Nordslesvigs Fælles Idrætsforening, og med den kom der plan i boldturneringer og gymnastikopvisninger.

I Toftlund var det bl. a. tidligere borgmester Ejnar Friis' far hjuler Karl Friis, der gik foran i idrætsarbejdet.

I 1908 stiftede man en idrætsforening i Toftlund. Karl Friis ledede gymnastikafdelingen, og mejeribestyrer Beck ledede fodboldafdelingen. I bestyrelsen for den nye Idrætsforening var desuden Anders Boe, sadelmager Godsk Hansen, hotelejer Johannes Frosch, Hans Fisker og skræddermester Peter Lautrup (far til P. A. Lautrup).

Det var en meget nøjsom begyndelse. Man havde hverken baner, gymnastikredskaber eller andre rekvisitter, så foreningen måtte låne de nødvendige midler for at komme i gang.

Der var af og til sammenstød med den tyske gendarm, der var meget opmærksom på idrætsforeningen. Det fortælles, at der i

1910 var et stævne, hvor musikken pludselig begyndte at spille den svenske nationalsang ”Du gamla, du fria du fjällhöga Nord”. Forsamlingen ville gerne vise deres nordiske sindelag og sang

med af fuld hals. Straks skred den tyske gendarm ind og aflyste resten af stævnet.

Foreningen fik ikke lov til at eksistere længe. Da 1. verdenskrig brød ud i 1914, ophørte idrætsarbejdet. Man havde andet at tænke på.

Krigen sluttede i 1918, men der gik en tid, før der var overskud til at beskæftige sig med andet end dagen og vejen.

I juli 1919 kom der gang i arbejdet igen. Man udsendte 40 invitationer til et møde, hvor man ville drøfte Idrætsforeningens fremtid, men der var kun 3, der mødte op: Karl Friis, Johannes Frosch og Hans Fisker. Foreningen havde en gæld på 543 mark, så gode råd var dyre. Man enedes om, at Karl Friis overtog alle foreningens aktiver mod at betale gælden.

Manufakturhandler Iver Rasmussen blev formand og overtog ledelsen. Han fik arbejdet i foreningen ind i fastere rammer, men det var stadig meget primitivt. Det var især fodbold, der blev dyrket. Spillefaciliteterne var meget tilbage at ønske. Man havde ikke noget stadion, kun en græsmark, hvor køerne sørgede for at holde græsset nede og gøde marken. De koklatter, der naturligt blev spredt på marken, måtte fjernes med skovl og håndkraft før hver fodboldkamp. Som regel var det spillerne, der måtte i gang for at få banen i orden før kamp.

Hvis bolden kom uden for banen, vinkede linjevogterne med et flag. Man tog nu ikke det hele så nøje. Der blev ikke dømt off-side, og der blev ikke uddelt røde og gule kort til uvorne spillere. Spilletiden var cirkatid.

Det fortælles, at Toftlund engang spillede fodbold mod en naboby. Da Toftlund førte med 18-0 sluttede man kampen. Det var klart for alle, hvem der var stærkest, og der var ingen grund til at køre mere i det.

Det var imidlertid tydeligt, at spillemulighederne var for dårlige, og ønsket om at få et rigtigt stadion med omklædningsmuligheder bredte sig.

Det var en tid, hvor biler var en sjældenhed, så det var vanskeligt for de unge at komme til et stævne eller til en kamp i en anden by. De unge måtte i hvert fald selv yde noget for at kunne deltage. Det fik talere ved foreningens 50-års jubilæum i 1958 til at sige: ”Nutidens unge er forkælede!”

I 1937 blev kriminalbetjent Lindholm formand for foreningen. Sammen med lærer Ottosen og hotelejer Rasmussen lavede han et forslag om et ordentligt stadion med klubhus, brusebad og toiletter. Der blev nedsat et udvalg, der skulle arbejde med sagen. Udvalget bestod af købmand A. H. Ullerup, autohandler Peter Schmidt, sadelmager Godtfred Hansen, arrestforvarer Sørensen, købmand Lydik Frehr og journalist Kresten Post samt bestyrelsen. Udvalget var aktivt og visionært. Man bestemte, at man ville lave et lotteri, hvor hovedgevinsten skulle være en bil. Det skulle nok få folk til at købe lodder. Bilen blev købt, og lodsedler solgt. I alt solgtes 10.000 lodsedler a 1 kr. pr. stk. Overskuddet blev 4536 kroner, så nu havde man økonomisk grundlag for at gå i gang med at planlægge et klubhus.

Der blev så indledt forhandlinger om jorden. Den jord, man skulle bruge til stadion, var ejet af 3:

- menighedsrådet
- staten
- Gabelgård.

Menighedsrådet havde udlejet sin del til sognerådet. Efter mange forhandlinger købte købmand Ullerup og tømrermester August Christensen jorden for 2250 kr. De tilbød at sælge jorden til sognerådet for købsprisen, men så skulle Idrætsforeningens bestyrelse have indflydelse på, hvordan man indrettede stadion.

Sognerådet var meget velvilligt. Især var landsretssagfører B. Haastrup meget aktiv for at få stadionplanerne realiserede. Men der var lang vej igen. Der skulle anlægges baner og sås græs. Der skulle laves atletikfaciliteter. Lokalbefolkningen stillede op til frivilligt arbejde.

Landmænd kom med heste og køretøjer og hjalp med jordarbejdet. Byens unge meldte sig til og arbejdede for det fælles bedste.

Resultatet blev det stadionanlæg, som mange dengang påstod, var det smukkeste beliggende i Sønderjylland, og som stadig tager sig flot ud med lystskoven i baggrunden.

Næste år er det 100 år siden, at Toftlund Idrætsforening blev stiftet. Forholdene i dag er meget anderledes. Der er i dag 1436 medlemmer i foreningen. Heraf er 708 under 25 år. Man kan ikke nøjes med en gymnastikafdeling og en fodboldafdeling. Der er 6 afdelinger med hvert sit ansvarsområde.

Økonomisk er der helt andre beløb på spil end de 543 mark, Karl Friis indløste foreningen med lige efter 1. verdenskrig.

Husker du for 50 år siden? Fra Wienersängerknaben til Toftlund-revyen.

Året var 1957.

Ude i den store verden er der kold krig og atomfare. USA og Sovjetunionen kæmper om at være bedst i rummet, men i lokalsamfundet er der mange andre ting, der optager sindene.

Foreningsliv

Toftlund præges af et rigt foreningsliv. Lørdag den 12. januar fejres Borgerforeningens 75 fødselsdag. Handelsforeningen skænker i den anledning Borgerforeningen en sølvdirigentsklokke. Formand for Borgerforeningen er redaktør Henry Hansen, der takker for klokken. Han byder velkommen til jubilæumsfesten ved at oplæse en prolog forfattet af sognerådsmedlem Petra Schwarz. Henry Hansen nævner de to mænd, der især har betydet meget for foreningen, nemlig afdøde Godsk Hansen og malermester Nissen. Efter formandens velkomst er der adskillige talere. Således er der indlæg fra købmand P. Olesen og malermester Jeppe Lorentzen, der taler for damerne. Aftenens morsomste indslag er købmand Stenstrup, der har forfattet en fremtidsvision. Han holder nemlig den tale, han tror, der vil blive holdt ved foreningens 100 års jubilæum. Talen vækker megen begejstring.

Borgerforeningen har mange ting på programmet. En række ting er faste fra år til år. Det gælder:

- juletræsfest
- nytårsbal
- kommunalpolitisk møde i marts
- ”manne-aftener”
- gåsespil
- præmiewhist.

Derudover deltager foreningen sammen med Handels- og Håndværkerforeningen i forskellige arrangementer.

Der er andre foreninger, der er aktive. Af de politiske foreninger er det især Venstre og VU, der har arrangementer, men også Socialdemokraterne er i gang og arrangerer et møde i efteråret med finansminister Kampmann. Mødet holdes på Centralhotellet. VU's aktiviteter er mere letbenede, men det er jo også de unge, der er med. Der er forårsfest med skuespillerinden Birgitte Reimer.

Det er Ungdomsforeningens storhedstid. Medlemmerne kommer, uanset hvad der er på programmet. Hver anden onsdag er der møde på Frosch Hotel. Fra programmet kan nævnes: lærer Nielsen Bredebro, der vil fortælle. Avisen nævner ikke, hvad han vil fortælle om, men det spiller åbenbart ingen rolle.

Medlemmerne kommer, – uanset hvad der er på programmet. Foreningen holder udflugt til Haderslev, hvor der aflægges besøg på Schaumanns klædefabrik, og der nævnes mange forskellige aktiviteter. DSK har stadig levende medlemmer, så foreningen afholder udflugt til Flensborg.

Idrætsforeningen annoncerer med talrige sportsbegivenheder. I firmafodbold vinder postvæsenet finalen 3-1 over Peter Henriksen. Idrætsforeningen har fest, hvor Birthe Wilke synger. Foreningen arrangerer også Toftlund-revyen 1957. Det bliver et virkeligt tilløbsstykke.

Det jydsk Haveselskab holder havevandring. Medlemmerne indbydes til Frederik Damms have, dyrlæge Nielsens have og alderdomshjemmets have.

Derefter kan de nok trænge til kaffe på Frosch Hotel.

I 1957 er en af de populæreste radioudsendelser ”Prøv lykken” med Svend Petersen. Det lykkes for St. Georgsgildet at få Radiofonien til at komme til Toftlund, så malermester Jeppe Lorentzen efterlyser vakse deltagere.

Kulturbegivenheder

Man forsøger at få kulturbegivenheder til Toftlund. De berømte Wienersångerknaben giver i 1957 to koncerter i Toftlund.

Odens Teaters sommerturné gæster Toftlund med en friluftsforestilling. Forinden søges beboere, der vil give skuespillerne kvarter for natten.

Det er de år, hvor Kay Abrahamsen turnerer med sine operetter. Ved Landboforeningens vinterfest spiller de ”Dollarprinsessen.”

Isshow eller Holiday on Ice er det helt store trækplaster. En vognmand reklamerer med bustur til isshow i Odense.

Der er dyrskue i Toftlund, og der holdes stort svømmestævne med 300 tilskuere ved Friluftsbadet.

Skoleliv

Der er – også dengang - mange skoler i Toftlund. Handelsskolen er stor og har 50 elever. Teknisk Skole under ledelse af lærer Lomdahl sprænger alle rammer og har 47 elever.

Toftlund Borger- og Realskole har Herluf Sloth som skoleinspektør. Han har i de 10 år, han har været på skolen vendt den fra at være en skole med flest vikarer til en skole med dygtige, faste lærerkræfter. For at tiltrække lærere indretter man Østergade 7, den tidligere landinspektørbolig til 2 lærerboliger. Bygningen er senere revet ned. Det er der, hvor ”Hjørnet” nu ligger.

I 1957 får de sidste elever præliminæreksamen. Skoleloven ændres, så man nu går 4 år i mellemskolen og derefter kan tage en etårig realeksamen. I 1957 tager 12 elever præliminæreksamen fra Toftlund Borger- og Realskole. Det er

Kaj Andersen, Rurup

Svend Erik Beck

Kirsten Berg

Erik Godsk Hansen

Anne Marie Høj

Johanne Jensen

Bente Marie Knudsen

Traute Lindholt

Kirsten Lautrup Nielsen

Peter Nørby

Lars Thygesen

Erika Wolff

Af de 12 elever får 2 mg+, 7 mg og 3 mg- i gennemsnit.

Byens folk

I januar vies i Helleruplund cand.pharm Erik Bang og socialrådgiver Astrid Skjøth, Ribe.

Frederik Nielsen flytter sin malerforretning fra Østergade til sin nye bolig på Rolighedsvej. Overlærer Theodor Nielsen dør i januar.

Den 15. februar fylder skoleinspektør Herluf Sloth 50.

Fængselsbetjent Bundgård udnævnes til overbetjent med tjeneste på Renbæk Statsfængsel.

Godtfred Hansen (den unge Godsk Hansen!) fylder 50.

Sagfører H. P. Anthony Petersen får ret til at kalde sig landsretssagfører.

Lærer Rolskov, Gestrup fejrer 25 år som lærer i Gestrup.

Kresten Post fylder 50.

Jytte Post og Hans Christian Rolskov-Poulsen vies.

Fru Hertha Andersen født Tiedjens opretter damesalon i Østergade 31.

Historien om den sorte liga.

Hvoraf man kan lære, at det er vigtigt at kunne stave.
En rigtig skolehistorie.

Kilde: artikel i Hejmdal årgang 1957: ”Den sorte liga. En uhyggelig gangstersag i amerikansk stil opskræmmer vesteramtet.”

For 70 år siden - i 1937 blev man i Haderslev Vesteramt opskræmt af en kriminalhistorie, der havde mindelser om de amerikanske gangsterhistorier, man hørte.

Lærer Skovgård var lærer i Allerup. Han fik et uhyggeligt trusselsbrev, hvor han blev afkrævet 2.000 kr. Hvis ikke han betalte, og hvis han ikke holdt mund, ville afpresseren slå ham ihjel. Der blev henvist til husmand Jorko Petro fra Rødding, der var blevet myrdet, uden at man havde fundet gerningsmanden. Hvis ikke lærer Skovgård betalte, ville det gå ham ligesådan. Brevet var underskrevet med ”Den sorte liga” og ”manden i spissen”- og det var nok det sidste, - det at manden ikke kunne stave -der gjorde, at Skovgård ikke tog sagen helt alvorligt. I hvert fald ikke mere alvorligt, end at han omtalte brevet for sine kolleger i Enderupskov og Højrup. Det viste sig, at de også havde modtaget enslydende breve. Et fjerde trusselsbrev blev sendt til

læreren i Stenderup, men nu forlangte afpresseren 3.000 kr. der skulle afleveres på et øde sted i æ Skrøp.

Læreren i Stenderup kom for at se synderen, men denne dukkede ikke op.

De truede lærere gik til pressen og fortalte historien, og folk på egnen blev noget opskræmte. Der var i hvert fald mange, der i den tid sov med jagtgeværene under hovedpuden.

Lærer Skovgård med et elevhold fra Allerup Skole

Lærer Skovgård havde sommerhus i Diernæs. Nogle unge mennesker fra Toftlund og Allerup besluttede sig til, at de en aften uanmeldt ville besøge Skovgård i Diernæs, så de lejede en bil og fyldte en kurv med pilsnere og en flaske rom. Så mente de nok, de ville blive godt modtaget.

Da de var kommet til sommerhuset, tog de romflasken, gik hen til Skovgård, pegede på ham og råbte:

”Hænderne op!”

Råbet blev hørt af 2 unge lejrsportsfolk, der kom forbi og som havde læst i avisen om brevene fra den sorte liga. De to sluttede straks, at Skovgård var blevet overfaldet af ligaen, så de styrtede hen til den nærmeste gård.

Nu hørte de et skud! (Andejagten var lige gået ind, så skuddet stammede fra et jagtselskab)! De to unge var sikre på, at der var sket et drab, så de gik hen til den stedlige smed for at få ham til at ringe til politiet. Smedens telefon var imidlertid i stykker og de to lejrsportsfolk var overbevist om, at det var gangsterne, der i bedste

amerikanske stil havde klippet telefonledningerne. Smeden fandt sin salonriffel, og sammen begav de sig til sognefogeden, der blev alarmeret.

Endelig lykkedes det at få ringet til politibetjenten, der boede i Hoptrup. Han kom omgående og 3 mand + betjenten med gummiknippel susede mod sommerhuset. Her blev sagen opklaret, og alle implicerede fik en gemytlig aftenpilsner.

Der gik en tid. Så var der indbrud hos købmanden i Fole. Man fik ved dette indbrud mistanke til en 22-årig vognmand fra Toftlund. Han hed Heinrich Juhl og var medlem af den tyske nazistiske ungdomsorganisation. Da man undersøgte hans bolig fandt man, at han havde maske, pistol og ”trædecykel” klar.

Under retssagen forklarede den unge mand, at han valgte lærerne som ofre af ”personlige årsager”. Han havde ikke de bedste minder fra sin skoletid, og han havde haft et meget dårligt forhold til en af de truede lærere. Han fremførte til sit forsvar, at det kun var en ringe tak for sidst.

Han blev efter retssagen formanet af sin tidligere husbond, der udtrykte, at det var synd for den unge kriminelles mor.

Heinrich Juhl blev idømt 2 års fængsel og frafald af borgerlige rettigheder i 10 år.

Lærer Skovgård og frue til sølvbryllup hos Mads og Kæthe Rostgaard-Ewald 1963

Det er klart, at begivenheden gav genlyd i Vesteramtet og især i Allerup. Da lærer Skovgård havde 40 års jubilæum i 1963 skrev

en af hans naboer, Mads Rostgaard Ewald, en hyldesttale til ham på vers. Her omtaler han den dramatiske begivenhed sådan:

”Hva sejer do? Ja engang der skreven blev
te ham et grimme trusselsbrev.
Det var fra jen, der skrev sæ: ”Den sorte ha’nd”
Ja, en skuld tro, æ mand var fra æ forstand.
Han truet sandele med æ kniv
å med te han vil tej hans liv.
æ karl vil ha pæeng, eller aa hans hoij
skuld svømm i et fad med olt hans blod!
At få såen et brev, vo må det væ skrekke
it så sæe te Kristian blev gebrekkle.
Det vaa ves politi Iversen han fik fat
te aa pas aa se ved dav og ve nat.
Jo, da var bestemt han it stor kal
Men det var jo også før han blev general.”
(Lærer Skovgård var meget aktiv i Hjemmeværnet)

Vidste du at der engang skete en alvorlig togulykke lige ud for Brugsen?

Æ Kleinbahn der gik igennem Toftlund var ikke verdens hurtigste tog, så det kan måske undre vore dages rejsende, der er vant til høj fart og voldsom trafik, at ”æ lille toch” engang dræbte en kvinde på cykel.

Ulykken blev betegnet som den mest uhyggelige i området nogensinde.

Torsdag den 29. august 1929 mødtes en gruppe mennesker på kirkegården i Toftlund. Det var medlemmer af Lau-familien, der

skulle afgøre hvilken sten, der skulle på deres mors grav på familiegravstedet.

Gårdejer Peter Lau, Stenderup og købmand Lau, Bevtoft var kommet med familie. De ventede på deres søster Maren Møller, der kom på cykel fra Allerup. De kom til at vente forgæves. Maren Møller var på vej til kirkegården. Hun kørte gennem Søndergade på sin cykel. Hun hørte og så dårligt. Det var måske grunden til, at hun ikke hørte det tydelige signal fra mergeltoget eller så toget nærme sig overskæringen på Søndergade lige over for Brugsen.

Togføreren så Maren Møller, men han troede, hun ville springe af cyklen i sidste øjeblik. Sådan plejede trafikanterne at gøre. Han gav kraftigt signal for en sikkerheds skyld, men for sent!

Talrige mennesker i Toftlund bekræftede efter ulykken, at de havde hørt togsignalet meget tydeligt.

Maren Møller kom ind under togets hjul, og hun blev frygtelig tilredt. Begge ben og den ene arm blev afkørt, og hun havde også fået en del andre kvæstelser. Doktor Schmidt kom hurtigt til stede, og den stakkels kvinde åndede endnu, men hun døde kort tid efter af sine kvæstelser.

Beskrivelsen af ulykkesofret er detaljeret og frygtindgydende i avisen. Selv om Maren Møllers ansigt var uskadt, var resten af kroppen så maltrakteret, at det var svært for hendes pårørende at kende hende.

Hele byen var naturligvis i oprør. Alle snakkede om ulykken. I Dannevirke fortælles, at en lille dreng på 7 år hørte om den frygtelige ulykke. Han blev bange for, at det var hans mor, der var død, da moderen ikke var hjemme. Hun var gået på besøg hos naboen. Den lille dreng opsøgte naboen og insisterede på at få sin mor at se. Da han havde set, at hun var i live, gik han beroliget hjem.

På kirkegården stod fru Møllers to brødre og ventede på hende. De havde set, hun var undervejs og undrede sig meget over hvor hun blev af, men da de havde ventet en tid, kørte de hjem. På hjemvejen hørte de om den frygtelige ulykke, men de satte det ikke i første omgang i forbindelse med Maren Møller.

Da de begge var kommet hjem, ringede de til hinanden og snakkede sammen i telefonen. Kunne det mon være Maren, der var blevet ramt af toget?

Ved 19-tiden blev de ringet op af politiet, der bad dem komme for at se på den forulykkede. Politiet havde også bedt fru Marens Møllers mand Jens Møller, Allerup, være til stede. Jens Møller kunne konstatere, at det var hans kone, der var død, og han blev dybt nedbøjet.

Jens Møller forklarede ulykken ved, at hans kone måtte være blevet blændet af solen.

Kæthe Lindholdt

I samtale med Lis Mikkelsen september 2006

Jeg er født i Tønder den 11/9 1912. Min far var fliselægger og kom oprindeligt fra Frankfurt. Mit pigenavn var Kæthe Lehr-Nickel.

Mor var fra Tønder. Hendes forældre havde en symaskinebutik i Søndergade. Min bedstefar var auktionarius og min bedstemor førte auktionsprotokollerne med en håndskrift, der var så flot, at man skulle tro, bogstaverne var trykt.

Familien bestod også af en gammel oldemor, der var friser. Hun blev meget gammel. Da hun døde, var hun langt op i halvfemserne.

Da min mor og far blev gift, fik de lejlighed i Vidågade, og jeg blev så født i 1912. De fik nu ikke lov til at leve som familie ret længe, for far blev indkaldt i 1914. Han kom til Vestfronten og var i krig i 4 år.

Det var umuligt for mor at klare sig alene i en lejlighed med et lille barn. Ingen vidste, hvor længe krigen ville vare. Mor gjorde det eneste naturlige: Hun flyttede hjem til Oma og Opa i Søndergade. Jeg var 2 år dengang, og det er klart, at ”das Kind” blev frygtelig forkælet. De var jo mange til at spolere mig. Dels var mor alene med mig, dels var der bedsteforældrene og til overflod altså også en gammel oldemor. De kappedes alle om at gøre det så godt for mig som muligt.

Selv om familien ikke direkte sultede, var der ikke rigeligt af nogen ting. Man måtte klare sig, som man bedst kunne.

Opa var forretningsmand, og han afslog aldrig et godt tilbud. Jeg husker en lille historie fra 1. verdenskrig, hvor der var knaphed på næsten alt. Også symaskineolie. En dag kom der en mand ind i butikken og ville bytte en sæk kartofler for en lille flaske symaskineolie. Opa syntes, det lød som en god forretning.

Manden fik olien, og ville så hente kartoflerne,- sagde han. Han kom imidlertid ikke tilbage, og der stod Opa. Han løb hele byen igennem for at finde manden, men han var som sunket i jorden sammen med Opas symaskineolie.

I 1918 var krigen forbi, og far vendte hjem. Heldigere end de fleste – uden at være såret. Jeg må tilstå, at det var strengt for mig, der nu var blevet 6 år, at få far hjem igen. Jeg husker det ikke som lykkelig begivenhed. Jeg var jo som sagt blevet slemt forkælet hos Opa og Oma, og nu kom der andre kager på bordet. Far var hidsig af natur, og det var ikke blevet bedre af at være i krig. Der gik mange historier i familien om hans hidsighed. Engang gik han i arrigskab hjemmefra med kun en sko. Det morede vi os alle meget over – bagefter. Det var som regel mig, det gik ud over, når far blev hidsig. Vi stødte tit sammen.

I 1920 blev min søster Marichen født. Der var 8 års forskel på os, så vi er faktisk opdraget som to enebørn. Marichen havde ikke de sammenstød med far, som jeg havde. Måske var hendes gemyt blidere end mit? Måske lignede jeg far? Måske var jeg bare blevet forkælet som lille. Mor stødte ingen af os sammen med. Hun var så god, så god. Jeg husker aldrig, at hun skældte ud. Hun prøvede altid at glatte ud, når far var hidsig.

Vi gik på Alexandrineskolen i Tønder. Det er den bygning, der nu er politistation. Jeg havde nemt ved alt i skolen, og jeg var vældig glad for at gå i skole. Det faldt helt naturligt, at jeg kom i mellemskolen og fik en mellemskoleeksamen. De fleste piger dengang gik ellers ud efter 7.kl. Jeg var senere vældig glad for at have fået mulighed for at lære engelsk og matematik.

Jeg har altid læst en del. En interesse, der blev grundlagt dels i mellemskolen, dels da jeg senere var på højskole.

Jeg husker, at jeg som barn var ”Wandervogel”. Det var en organisation i Tønder for drenge og piger. Den blev ledet af en lokal læge, der altid var med, når vandrefuglene var ude på tur. Vi gik i takt og sang. Det var vældig fornøjeligt, og jeg glædede mig altid til at skulle på tur med vandrefuglene.

Organisationen ejede et hus i Sønderløgum syd for grænsen, og det var altid målet for vore vandreture. Jeg mindes turene som skønne afbræk i en ellers stille tilværelse. Turene fandt i øvrigt altid sted om vinteren. Doktoren ville nemlig ikke arrangere ture om sommeren, for da badede drengene uden tøj på, og det skulle pigerne ikke se! Det var jo en fiks måde at løse det problem på! I 1920 var Tønder officielt blevet en dansk by, men et stort flertal i byen havde stemt tysk, og alle dem der ”var” noget tilhørte det tyske flertal. Byens handlende vidste nøje, hvem de havde med at gøre, og hvem der skulle tiltales på henholdsvis tysk og dansk. Jeg husker engang, hvor jeg for længst var flyttet fra Tønder, og hvor mit daglige sprog ikke længere var tysk, men dansk, at jeg var på besøg hos min far og skulle handle hos Brd. Tygesen. Skønt jeg talte dansk til ekspedienten og ikke havde været i butikken i mange år, blev jeg tiltalt på tysk.

Alle de betydningsfulde folk i Tønder var som sagt tyske, og for os kom det helt naturligt. Far var jo fra Frankfurt. Det tilhørsforhold var ikke noget, vi diskuterede. Det gav sig selv. Efter min mellemskoleeksamen kom jeg i huset, som de fleste unge piger gjorde dengang. Jeg skulle lære husholdning.

I 1930 kom jeg på højskole i Leck. Det blev en dejlig, udviklende tid. Jeg skrev stile og læste meget, og jeg fik altid ros for mit arbejde. Engang hvor der var forældrebesøg, blev jeg udvalgt til at holde foredrag. Jeg skulle fortælle om Goethes Faust 2. del.

Min lærer sagde, at Faust 1. del kunne enhver forstå, men 2. del var svært stof, så det kunne han kun overlade til de bedste elever. Da var jeg umådelig stolt. Jeg har altid senere set tilbage på mit højskoleophold med stor glæde.

Far syntes nu også, det var godt at kunne et håndværk. Også selv om man var pige, så det blev bestemt, at jeg skulle lære at sy. Jeg fik plads i København på et dameskrædderi, og her skulle jeg lære syning og tilskæring.

Først skulle jeg have et sted at bo. Det var ikke let, for det måtte ikke koste noget. Jeg lavede den aftale, at jeg for at bo i et værelse hos en familie, skulle gøre rent i huset. Hver morgen stod jeg tidligt op og fyrede i 3 kakkelovne. Så skulle jeg gøre rent og

rydte op, før den almindelige arbejdsdag begyndte. På systuen ventede endnu en kakkelovn på mig. Så var der rengøring der, og endelig fik jeg lov til at sy. Når arbejdsdagen for de andre i systuen var forbi, skulle jeg cykle ud til kunderne med det tøj, der var færdigt. Først da havde jeg fri og kunne vakle hjem i seng. Efter en tid i København var jeg uddannet tilskærerske, og jeg kom tilbage til Tønder, hvor jeg blev ansat på Orbesens systue. I begyndelsen syede jeg i systuen, senere fik jeg hjemmearbejdsplads.

Min søster Marichen var barnepige hos en familie, der havde en vognmandsforretning. Jeg kom også somme tider derhen, og engang, da firmaet og familien skulle på udflugt til Tyskland, blev jeg inviteret med.

En af firmaets chauffører hed Mads Lindholdt og var fra Toftlund. Han var en høj, flot fyr, der hver dag kørte rutebilen mellem Niebøl og Tønder.

Vi begyndte at komme sammen, og i 1938 blev vi gift. Mads var et dejligt menneske og en god mand. Han var flittig og arbejdsom, men egentlig var han ikke egnet til det hårde fysiske arbejde, han kom til. Han ville gerne begynde for sig selv og ville gerne flytte tilbage til Toftlund.

I 1938 blev Torvegade 10 i Toftlund sat på tvangsauktion. Vi købte huset for 10.000 kr. Det var en svimlende sum. Det er lidt morsomt at tænke på, at huset i øjeblikket er sat til salg for 1,7 millioner. Men i 1938 var 10.000 kr. meget svært at forrente. Det kunne ikke lade sig gøre, hvis vi ikke lagde hovederne i blød.

Det var et stort hus, og vi blev enige om, at vi godt kunne undvære 1. salen. Den del af huset kunne indrettes, så der blev en selvstændig lejlighed, som vi kunne leje ud.

Torvegade var den yderste del af byen. Margrethevejkvarteret var endnu ikke bygget. Over for huset lå rutebilstationen med restaurant, og der lå også den såkaldte Bogens Højskole. Det var et stort fagbibliotek, som doktor Lauesgård havde indrettet.

Lauesgård ansatte en bibliotekar, som skulle passe samlingen. Han hed Lorenzen. (Det var i øvrigt hans søn Helge Lorenzen, der senere blev den første leder på TV-syd). Bibliotekaren manglede et sted at bo, så han flyttede ind i lejligheden på 1. sal, og hans 45 kr. om måneden var med til, at vi kunne bo i huset, så vi var glade for ordningen. Vi havde lejligheden udlejet i en årrække.

Vi fik to børn Traute og Uwe, og det var slet ikke altid let at få det hele til at hænge sammen økonomisk. Opfindsomheden, når det gjaldt om at tjene en skilling, var stor. Jeg passede en overgang en slags vognmandscentral. Jeg sad ved telefonen og tog mod bestilling af vognmandskørsel. Jeg fordelte kørselen mellem de tilsluttede vognmænd, og jeg fik en lille procentdel af køresummen i løn.

Noget af det, der blev kørt med, var tørv og tørvesmuld. Især tørvesmuldet var et frygteligt svineri. Når Mads havde kørt tørvesmuld en hel dag og kom hjem, smed han det sorte tøj i bryggerset. Han blev vasket og trak i rent tøj, før han kom ind i huset. Det beskidte tøj blev liggende i bryggerset, så han kunne tage det på den næste dag.

Nu havde jeg jo lært et håndværk, jeg havde lært at sy, så det var naturligt at tage det op. Jeg begyndte at sy for folk. Jeg indrettede en systue – et lille bitte rum – lige når folk kom ind i huset. Det var praktisk, når folk kom for at prøve det, jeg syede.

Det var lidt af et kulturchok for mig at komme til Toftlund. I Tønder var det som sagt fint at være tysk. Vi talte tysk til daglig, jeg havde gået på tysk skole, jeg havde været på tysk højskole. Da jeg kom til Toftlund, følte jeg mig meget anderledes og i begyndelsen også udenfor. Der var ingen tysk tradition i Toftlund, og folk var ikke tolerante.

Heldigvis mødte jeg en mand fra gaden hjemme i Tønder. Det var Magnus Popp, der var blevet slagter i Toftlund. Kæthe og Magge som vi altid kaldte Pops, blev livet igennem vore gode venner. Besættelsestiden blev en svær tid. Jeg kunne ikke løbe fra mit tyske tilhørsforhold og ønskede det da heller ikke. Men selv i dag så mange år efter har jeg svært ved at snakke om det, der skete. Jeg synes i dag, og det syntes jeg også dengang, at mange af dem der kom til Fårhus blev straffet alt for hårdt. Det var først, da enhver kunne se, hvad vej krigen ville gå, at de fleste danskere tog stilling. Som sagt var det en meget vanskelig tid. Ikke kun for os i Toftlund, men også for familien i Tønder.

I det hele taget var besættelsen en tid, der gav problemer for folk. Lige før jul 1944 kom der et ungt par og klagede deres nød. Konen var højgravid, og de havde ikke tag over hovedet. Lejligheden ovenpå var netop blevet ledig, men vi skulle have haft den gjort i stand. Den unge mand med den gravide kone bad så mindeligt, om de ikke kunne flytte ind straks og så selv gøre den i stand. Det kunne vi ikke sige nej til, så de flyttede ind og var vældig taknemlige.

Den 5. maj kom vores unge lejer med maskinpistol og anholdt Mads. Jeg glemmer det aldrig. Den bitterhed, jeg følte, har siddet i mig helt til i dag. Jeg vidste, at min mand aldrig havde gjort nogen fortræd. Han havde måske tjent lidt på krigen, men det var er så mange, der havde, og man kunne vel ikke straffe en hel befolkning? Heldigvis blev Mads løsladt dagen efter. Da vores lejer traf Mads, sagde han bare: ”Allerede?”

Det unge par blev ikke boende i lejligheden ret længe.

Det er godt, at forholdet mellem tysk og dansk er blevet anderledes. Jeg har haft stor glæde af min tyske tilknytning, men altså også sorg. En af glæderne har været, at jeg i mange år hver uge fik bøger fra det tyske bibliotek. Jeg kan desværre ikke læse mere, men jeg har læst rigtig meget, og i mange år var besøget fra det tyske bibliotek en af de store opmuntringer.

Efter krigen fortsatte kampen for at få det hele til at hænge sammen. Opfindsomhed var stadig nødvendig.

Jeg begyndte at undervise i kjolesyning om aftenen. Jeg havde hold flere steder både i Toftlund og i Vojens. I mange år rejste jeg en gang om ugen til Vojens med rutebil, underviste og kørte hjem igen.

Da biografen blev bygget i 1952, betød det begyndelsen på et langt venskab med familien Brinkmann. Det betød også mulighed for at tjene en skilling. Vi indrettede bilgaragen til cykelstald. Så kunne biografens kunder, der kom cyklende til, parkere deres cykler i mod en ringe betaling på 10 øre. Cyklerne var under opsyn, mens forestillingen kørte, og når den var slut, blev der atter åbnet for ”stalden” og folk kunne cykle hjem.

Jo, det var andre tider dengang!

Mads sled i det med sin vognmandsforretning. Jeg underviste og syede, og børnene hjalp til i hus og have. Det var travle år. Mads brugte sin sparsomme fritid i naturen. Han var jæger og købte en skov, som han havde stor fornøjelse af.

Traute havde fået en uddannelse i butikken hos Søren Jensen, Toftlund. Hun blev senere ansat hos Baltica i København. Hun giftede sig med Svend, men de fik ingen børn. Traute døde alt for tidligt, og jeg savner hende tit.

Uwe blev student fra Sorø Akademi. Han var en særdeles dygtig elev. Han blev først ansat i Frederikshavn og senere lektor på Statsskolen i Aabenraa. Han har også haft arbejdsophold på Grønland. Han er gift med Kirsten, og de har to dejlige, kærlige drenge.

I dag bor jeg i mit hus på Lindevej. De fleste af mine gamle venner er døde, og jeg selv har mange skavanker. Men jeg kan selv stå op hver dag og laver selv mad.

I øjeblikket er Uwe med på Galatheaekspeditionen fra Grønland til Acorerne. Jeg beder hver dag til, at det må blive i dag, jeg dør, men jeg ønsker nu alligevel, at det lige venter lidt. Det behøver ikke lige blive nu, hvor Uwe er så langt væk!

Sådan så der ud på Ryttergården i 1916

Jens fra Hølleskov var med i 1. verdenskrig. I 1916 havde han orlov, og han skrev dette kort til sin kæreste Katrine Hansen i Åbyskov pr. Skårup.

Kortet er et billede af hans hjem, det der i dag er Ryttergården:

Hølleskov den 14/1 1916

Kære Katrine!

Det låder næsten ikke til, at jeg får mere orlov, så jeg skal rejse i morgen. Jeg vil nu sende dig mit hjem på papir med en del af besætningen. Der mangler fem af mine søskende og en hest. Dersom du har et billede til overs, vilde jeg gerne have et. Du har givet mig et, men det er blevet borte i den tid, jeg ikke var hjemme. Bliver du hos din søster eller rejser du andetsteds hen? Du vil så nok sende mig din adresse. Jeg vil ønske at du må have det godt og så lev vel!

Din Jens.

**Toftlund Lokalhistoriske Arkiv
Søndergade 56
har åbent
mandag 16-18
(eller efter aftale med tlf.74832234)
Lukket i juli måned**

Dette årsskrift er sponsoreret af:

-det er os, der sælger både nyt og gammelt i Toftlund